

«Європейський досвід» кодифікації господарського законодавства

У п'ятницю ввечері 27 листопада 2015 року з'явилася повідомлення від Мін'юсту, що в понеділок 30 листопада (див., наприклад, <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article...>) працівники Міністерства юстиції на чолі із заступником міністра з питань європейської інтеграції Сергієм Петуховим, представники бізнесу, експертних кіл та громадськості (без запрошення громадськості. – Авт.) обговорять необхідність скасування Господарського кодексу та подальший план дій. Зразу ж обмовимося, що Мін'юст заздалегідь не розкрив, що то за представники бізнесу і якого такого бізнесу (рейдери, невдахі-«прихватизатори» державного та комунального майна, а раніше – й колективного майна?), та які експертні кола (збірна команда викладачів зі всіх кафедр цивільного права?) зацікавлені в скасуванні Господарського кодексу України? Іншого, в принципі, очікувати не варто, адже ми увійшли в еру публічності діяльності центральних органів державної виконавчої влади, на роботу котрих активно має впливати громадськість, представники якої також заявлені як учасники «презентації», але ті самі представники громадськості про захід були повідомлені вкрай неприйнятним способом.

Олександр ІЛЛАРІОНОВ,

завідувач відділу проблем господарсько-правового забезпечення економічної безпеки держави Інституту економіко-правових досліджень НАН України

Стиль «публічного» обговорення

Забігаючи наперед відзначимо, що ті й таки громадськості, яка випадково дізналася про «презентацію», висловити свої думки фактично не дали, обмежившись двома виступами представників науки господарського права — по 5 хвилин на кожного. Тобто стиль «публічного обговорення» Мін'юстом був дотриманий «на відмінно». При цьому, відомство не забуло запросити численних представників ЗМІ для створення відповідного медійного фону процесу.

«Експертні кола»

У цілому ці «експертні кола» — представники організацій-грантоїдів з питань усіляких дерегуляції, сприяння бізнесу й інших модних тенденцій та словосполучень у назвах, які зрозумілі партнерам з ЄС та дозволяють генерувати ідеї щодо «розпилу» грантів, технічної і фінансової допомоги в рамках реалізації різноманітних проектів Євросоюзу тощо, зайняли позицію «ні за, ні проти» (хоча участь у заході такого формату вже дещо розкриває їх позицію). Публічні успіхи в роботі запрошених експертних кіл не дозволяють розгорнуто оцінити їх позиції з урахуванням доступної у відкритих джерелах інформації, але самопіяр на участі в подібних ініційованих Мін'юстом «презентаціях» їм забезпечений, що дозволить підвищитися в статусі та отримувати більш ласі шматки.

Запрошені фахівці були теж прогнозованими. Як відомо, саме викладачі кафедр цивільного права всіх мастей найкраще розуміються на керівництві економікою, окремими її галузями. Їм, як правило, «допомагають» представники науки трудового, кримінального, рідше, адміністративного права. При цьому, як правило, це викладачі, які не мають жодного стосунку до практики, а лише «практикують» на кафедрах. Як то кажуть: стоячи за кафедрою та читаючи лекції з незмінними з року в рік текстами видніше, як там методами впорядкування сімейних відносин дати раду правовому забезпеченню енергетичної безпеки держави, наприклад.

Але мова зараз не про перегріту вкрай науку цивільного права, яка відверто засушувала без скандалів та «переглядів» предметів інших галузей права з метою розширення кількості годин для незчисленного персонального складу відповідних кафедр. Чи може видніше представникам науки цивільного права як там розгортаються процеси імплементації положень Угоди про асоціацію, про яку в «презентації» не було ні слова з вуст експертів, влади, запрошених «фахівців». Позиція професорів Наталії Кузнецової та Анатолія Довгера науковим колам уже давно відома — органічне несприйняття об'єктивної реальності в сфері

господарських відносин і їх правового забезпечення. Відзначимо, що в одній зі своїх реплік професор А. Довгерт звинуватив саме «олігархів та червоний директорат у прийнятті та відстоюванні існування Господарського кодексу».

Чинівницький самопіяр

А яка мотивація пана заступника міністра (виступав першим і останнім, надав представникам ЗМІ інтерв'ю, див., наприклад: <https://www.youtube.com/watch?v=9Yt9-JBcnlk>)? Розумію, що ініціатива бурхливої реформаторської діяльності може розглядатися як можливість утримати за собою посаду при вже очевидному перереформатуванні уряду України в найближчі тижні після ухвалення закону про бюджет-2016. Не скидаємо з шальків і те, що пан Петухов схопився за цю «нитку» для самопіяру за відсутності очевидних результатів у напрямі роботи, який він модерує в Мін'юсті (за даними сайту відомства він координує та контролює діяльність ... увага ... департаменту міжнародного права!). Ні, це було б занадто просто в цій комбінації, в якій, координуючи діяльність зазначеного структурного підрозділу, заступник міністра не знає, де ще є аналоги Господарського кодексу України, наприклад, у Європейському Союзі, та які тенденції в ЄС зараз щодо кодифікації норм сотень директив у більш змістовні документи (ті ж самі директиви) з метою виходу на однакове регулювання договірних відносин, відносин держзакупівель держаної допомоги, єдиної енергетичної політики, технічного регулювання тощо. Саме енергетика, до речі, є тією сферою, яка стала першопричиною створення Європейського Співтовариства, а згодом і Європейського Союзу. І методи регулювання відносин у цій галузі аж ніяк не можна назвати приватно-правовими та «підсунути» під яку-небудь народжену в надрах кафедр цивільного права «Концепцію реформування приватного права». Чи не перевищив у даному випадку пан Петухов свої повноваження, взявшись за роботу, яка не є в сфері його контролю? По суті він повторив затертий до дірок «аргумент» «вивчення доцільності» скасування Господарського кодексу України, який активно просувався саме представниками цивілістики: в Європі немає ніяких таких «господарських» кодексів.

Розчаруємо генераторів подібних тез: вони такі є. Поверховий підхід до вивчення (або слідування за дослідженнями інших авторів), а не дослідження оригіналів актів законодавства ЄС та держав-членів ЄС, при-таманий не лише чиновникам міністерств та відомств України в їх намаганні «зрушити» з мертвої точки таку жадану євроінтеграцію та, хоча б на папері, відвітувати про

рішучі та дієві кроки щодо імплементації положень Угоди про асоціацію з ЄС.

«Експертні кола», зазвичай, нагородовані грантами, не вважають за потрібне вивчати зміст нормативних актів, а читають їх назви. А прочитавши, «не бачать» слова «господарський» у їх назвах і роблять висновки про відсутність аналогів такого нормативного акту в державах-членах ЄС. Все просто. Далі підсовують заклопотаним співробітникам Мін'юсту, в яких досить велике навантаження і без розборок цивілістів та господарників, аналітичні записки з резюме «Міжнародний фонд вивчення проблем економіки планети Марс...», або «На підставі проведеного дослідження за грантної підтримки ЄС...» експертні кола (або представники бізнесу) вважають, що Господарський кодекс так десь шкодить економіці, що його негайно треба скасувати, а далі ми вже вам розкажемо, яким чином ліквідувати прогалини, що з'явилися в правовому регулюванні господарських (скажуть: краще перейменувати у підприємницькі) відносин (за недоречним прикладом Російської Федерації, де «господарське право» на офіційному рівні є майже лайкою). При цьому факт прийняття, наприклад, Підприємницького кодексу Казахстану делікатно уникається, хоча при його розробці були взяті до уваги потреби саме підприємців та наукові розробки українських вчених-господарників.

Як цивілісти пропонують вирішити проблему правового вакууму в правовій системі внаслідок скасування ГК? А дуже просто: вони можуть запропонувати (як це вже було) реанімувати який-небудь проект закону України про особливості регулювання господарських відносин, чи, що як найкраще слугуватиме бальзамом на «легкоранімі» душі цивілістів, застосовувати положення так званої «Економічної Конституції» (читайте — Цивільного кодексу з розширенням, або, якщо точніше, деформованим предметом регулювання) до регулювання господарських відносин з урахуванням положень спеціального законодавства.

До речі, теза про Цивільний кодекс як про «Економічну Конституцію» легко спростовується програмою онлайн-перекладу translate.google. Якщо ввести Господарський кодекс України та здійснити переклад на англійську мову, то отримемо... Economic Code of Ukraine. Зміст поняття «економіка», думаю, можна не наводити, однак для цілей даної статті буде корисним нагадати, що «економіка» походить від давньогрецьких слів *oikos* — дім, господарство, господарювання і *nomos* — ном, територія управління господарством і правило, закон, дослівно «правила ведення господарства», а також сукупність відносин, які складаються в системі виробництва, розподілу, обміну та споживання. А це — більша частина предмету саме господарського права.

«Такого в Європі немає»

З «Економічною Конституцією» розібралися. Йдемо далі. Яким чином побороти тезу про «такого в Європі немає» та «в Україні сформоване «спеціальне законодавство», завдяки чому скасування Господарського кодексу України не завдасть шкоди правовій системі держави і системі регулювання економіки та управління нею». Так, останнім часом проблема множення актів господарського законодавства набула актуальності. Справа тут не в тому, що господарське законодавство розвивалося дуже стрімко: законодавець намагався охопити якнайширше коло відносин правовим регулюванням відповідно до завдань державної політики в окремих сферах чи галузях економіки, при цьому нехтуючи принципами науки господарського законодавства, серед яких основними є його компактність та кодифікація. Господарський кодекс України свідомо ігнорувалася як нормативно-правовий акт, який відіграє стрижневу

роль господарського законодавства і який, як і будь-який кодекс, має розвиватися в бік збільшення об'єму норм, нарощування регулюючого потенціалу. А тепер Мін'юст з невідомих причин ставить питання про його скасування, начебто, в зв'язку з тим, що «він нічого не регулює» (таке не раз можна було почути протягом 2008—2013 рр. в апараті самого міністерства, яке відчувало на собі значний вплив «радників» і «експертних кіл» зрозуміло якого спрямування).

Співвідношення структури угоди про асоціацію з господарським законодавством

Як співвідноситься структура Угоди про асоціацію з господарським законодавством України, зокрема і з Господарським кодексом? А дуже просто. Наприклад, Розділ IV угоди присвячений торгівлі і питанням, пов'язаним з нею, містить положення щодо національного режиму та доступу товарів на ринки, засобів захисту торгівлі, послуг тощо. Розділ V має назву «Економічне та галузеве співробітництво» й майже повністю співпадає за змістом з предметом господарського законодавства, складаючись із положень щодо співробітництва у сфері енергетики, включаючи ядерну енергетику, управління державними фінансами (бюджетна політика, внутрішній контроль і зовнішній аудит, податки тощо), екологічного господарювання, транспорту, інновацій, інвестицій, різних аспектів наукового співробітництва, окремих правил господарювання в певних сферах, політики у сфері промисловості та підприємництва (глава 10), співробітництва у видобувній та металургійній галузі (глава 11) та ін.

ЄС, формуючи текст угоди, надав нам у завершеному вигляді пласт господарського законодавства, сформованого починаючи з середини 50-х років. Нам вже не потрібно проходити весь цей шлях еволюційного розвитку законодавства ЄС, ми маємо користуватися цими надбаннями в завершеному вигляді, і, звісно, слідкувати за тенденціями подальшого розвитку права ЄС, які мають призвести до суттєвої зміни спільного законодавства в бік його компактизації, та, не виключено, до його кодифікації. Структура угоди (окрім її розділів) відповідає структурі господарського законодавства ЄС, тож процес імплементації передбачає додержання цієї структури при реформуванні правової системи України. Лише поверховий аналіз структури Господарського кодексу України приводить нас до думки про схожість зі структурою права ЄС, відображеного в угоді! У зв'язку з цим у виступах пана Петухова, «експертних кіл» та «запрошених фахівців» цей документ про асоціацію з ЄС тактично не фігурує.

Положення угоди про асоціацію з ЄС базуються також на нормах Світової організації торгівлі, при вступі до якої Україна не висуvalася вимоги скасувати Господарський кодекс (див., наприклад: глава 6 частина 1, 2 і далі угоди про асоціацію з ЄС). Звісно, інституції ЄС ні в процесі розробки тексту угоди, ні в процесі консультації щодо техніки та принципів імплементації її положень не висуvalи аналогічних вимог. Чому? Бо інституціями ЄС приділяється увага змісту нормативно-правових актів, а не формі, в якій вони видані (мається на увазі назви тих чи інших кодексів). Немає такої вимоги про скасування Господарського кодексу і в інших партнерів на міжнародному рівні, зокрема, в МВФ, ЄБРР тощо. Дійсно, цікаво інколи чути про «вимоги» цих інституцій щодо «регуляції бізнесу» шляхом «скасування ГК» (останнє, як правило, дофантазується в рамках «правильного» перекладу спільних заяв за результатами консультацій та робочих засідань).

(Далі — буде)